

MARY RENAULT

CENAZE
OYUNLARI

BÜYÜK İSKENDER ÜÇLEMESİ 3

Çeviren
Çağla Taşkın

*Cenaze oyunlarımda büyük çekişmelerin yaşanacağını
seziyorum.*

Büyük İskender'in ölüm döşeginde
söylediği bildirilen sözler

MÖ 323

Bel-Marduk Zigguratı bir buçuk asırdır, Kserkses asi Babil tanrılarına hadlerini bildirdiğinden beri, yıkıntılar içindeydi. Katran ve fırınlanmış tuğlalar kaydıka teraslarının köşeleri un ufak olmuş, bir zamanlar tanrının altından yatak odasına ve mukaddes altın yatağındaki cariyesine ev sahipliği yapan girintili çıkıntılı tepesine leylekler yuva yapmıştı. Ancak yalnızca görüntüde bir bozulmaydı bu; zigguratın devasa cüssesi yıkıma meydan okumuştı. İç şehrin Marduk Kapısı tarafında bulunan duvarlarının uzunluğu bir zamanlar doksan metreyi aşılıyordu ama ziggurat bu duvarlardan da yüksekti.

Tanrının mabedi yakınlardaydı, Kserkses'in askerleri burayı neredeyse tamamen yıkmışlardı. Çatıdan geriye kalan kısımlar samanla yamanmış, kabaca yontulmuş kerestelerle desteklenmişti. Tapınağın içindeki sütunların, bir zamanlar muhteşem olan ama şimdi dökülmüş minelerinde hürmet uyandıran bir kasvet hissediliyor, tütsünün ve yanık adakların kokusu hâlâ duyuluyordu. Porfiritten bir sunağın üstünde ve gökyüzüne açılan bir duman oluşunun altında kutsal ateş, bronz sepetin içinde yanıyordu. Cansızdı, yakacak koyulan yer boştu. Tanrının başı tıraşlı hizmetlisi ateşin yanından rahibe bakılıyordu. Rahip ne kadar dalgın olsa da ateşi fark etti.

“Git, yakacak getir. Ne dolanıp duruyorsun? Kral, sen ne zaman uyusukluğunu üstünden atıp da münasip görürsen o zaman ölsün istersen. Yürü! Anan uykuda horlarken düşmüşsün sen rahme.”

Hizmetli yalandan hürmet gösterir gibi yaptı; tapınakta disiplin pek sıkı değildi.

Rahip onun arkasından “Daha zamanı değil. Belki bugün bile olmaz. Dağ aslanı kadar kuvvetli, zor ölür,” dedi.

Tapınağın açıklık tarafına iki gölge düştü. İçeri giren rahipler Keldanilerin uzun, keçeden mitrelerini takmışlardı. Törensel jestlerle sunağa yaklaştılar, elleri ağızlarında eğiliyorlardı.

Marduk rahibi “Daha bir şey yok mu?” dedi.

“Yok,” dedi Keldanilerin ilki. “Ama yakında olacak. Konuşamıyormuş, hatta zor nefes alıyormuş. Ama memleketlisi askerler kapıda yaygara koparıp onu görmeyi talep ettiklerinde hepsini içeri aldırılmış. Komutanları demiyorum, onlar zaten içerdelermiş. Mızrakçılar, alelade piyadeler. Yatak odasını bir uçtan bir uca geçmeleri neredeyse öğleni bulmuş, o da eliyle işaretler yaparak selamlamış hepsini. Ondan sonra da bitap düşmüş zaten, şimdi de ölüm uykusundaymış.”

Sunağın arkasındaki kapı açıldı, içeri iki Marduk rahibi girdi. Kapının ardındaki zengin iç mekânın nakışlı duvar halıları, altın parıltısı şöyle bir görünüp kayboldu. Pişmekte olan baharatlı etlerin kokusu duyuldu. Kapı kapanınca koku içeride kaldı.

Eski bir rezaleti anımsayan Keldaniler bakıştılar. İçlerinden biri “Onu şehirden geri döndürmek için elimizden geleni yaptık. Ama tapınağın onarılmadığını haber almıştı ve bizim ondan korktuğumuzu sandı,” dedi.

Marduk rahiplerinden biri “Bu sene büyük işler bakımından hayırlı olmadı. Nebukadnezar yüzünden hayırsız bir sene geçirdik. Yabancı köleler ayaklandı, ırk ırka düşman oldu, birbirlerini kulelerden attılar. Sikandar’a gelince, tanrıya kafa tutmasaydı talihi hâlâ yerinde olur, Susa’da sağ salim oturuyor olurdu,” dedi sertçe.

Bir Keldani “Bana kalırsa adına Herakles dese de tanrının gözüne yeterince girdi,” dedi. Başını çevirip doğrudan yarı yıkık hâldeki yapıya baktı. “Kralın size burayı yeniden inşa edesiniz diye verdiği altınlar nerede, hepsiyle yiyip içtiniz mi?” demiş kadar oldu.

Hasmane bir sessizlik başladı. Marduk rahiplerinin başı, ortamı yumuşatmak isteyen bir ağırbaşlılıkla “Onunla ilgili doğru bir tahminde bulunduğun kesin. Ne zamandan beri gökleri okursun?” dedi.

Uzun mitreler onaylar gibi ağır ağır eğilip birleştiler. Sakalı kara yüzünün ve mor cüppesinin üstünde gümüşi bir ışıkla parlayan en yaşlı Keldani, Marduk rahibine bir işaret yapıp onu tapınağın kırık dökük ucuna doğru çağırdı. “İşte,” dedi, “Babil için bulunulan kehanet budur.” Altın yaldızlı esasını şöyle bir sallayıp ufalanan duvarları, yerle yeksan olmuş çatıyı, yamulmuş kereste payandaları ve ateşin lekelediği taş döşemeyi gösterdi. “Bir süre böyle gidecek... Sonra Babil’in sonu gelecek.”

Girişe doğru yürüdü ve kulak kabarttı ama gecenin seslerinde değişen bir şey yoktu. “Gökler diyor ki, her şey kralın ölümüyle başlayacakmış.”

Rahip sekiz sene önce hazine ve Arap tütsüsü sunmaya gelen pırıl pırıl genci ve bu sene örselenmiş ve yaralanmış hâlde dönen, bakır sarısı saçları güneşte açılmış ve aralarına aklar düşmüş ama mânâlı gözleri hâlâ alev alev yanan, çok sevilen bir adamın hesapsız kitapsız, kendiliğinden gelen cazibesıyla hep hazır bekleyen, hep öfkeli o adamı anımsadı. Tütsünün kokusu havada uzun süre, altın ise hazinede daha da uzun süre kalmıştı; iyi yaşamayı seven adamlara rağmen altının yarısı halen hazine odasında idi. Ama Bel-Marduk rahibi için bu altının artık keyif veren bir yanı kalmamıştı. Ona artık alev ve kandan başka bir şey ifade etmiyordu. Sunak ateşi, yakacak azaldığında nasıl sönüyorsa ruhunun ateşi de öyle sönüvermişti.

“Yeni bir Kserkses gelecek mi diye bakalım mı?”

Keldani başını iki yana salladı. “Cinayet değil ki, ölüm. Başka

bir şehir yükselecek, bizimki yok olup gidecek. Kralın alametinin altında görüyorum.”

“Ne? Yaşayacak mı yani?”

“Söylediğim gibi, ölüyor. Ama alameti takımyıldızların arasında, yıllar geçse de hesap edemeyeceğimiz kadar uzaklarda yürümeye devam ediyor. Sen yaşarken o alametin artık görülmez olduğuna tanıklık edemeyeceksin.”

“Öyle mi? Eh, hayattayken bize bir zararı dokunmadı. Belki öldüğünde de canımızı bağışlar.”

Astrolog, bir çocuğa laf anlatmaya çalışan bir yetişkin gibi kendi kendine somurttu. “Geçen sene gökyüzünden düşen ateşi unutma. Nereye düştüğünü öğrenmiş, bir hafta yol tepip oraya gitmiştik. Dolunaydan daha parlak aydınlatıyordu şehri. Ama düştüğü yerde etrafındaki toprağı küle çeviren, için için yanan kurlara ayrıldığını görmüştük. Çiftçinin biri, karısı o gün ikiz oğlan doğurdu diye kuru alıp evinde ateş yakmıştı. Ama komşusu ateşin gücüne sahip olmak istediği için ateşi çalmıştı, dövüşmüşlerdi ve ikisi de ölmüştü. Parçalardan bir diğeri alık bir çocuğun ayaklarının dibine düşmüş, çocuk tekrar konuşmaya başlamıştı. Üçüncüsü, bir ormanı yakıp kül eden ateşi körüklemişti. Ama oranın Magusu, en büyük parçayı almış ve gökyüzündeyken yaydığı muhteşem ışık yüzünden onu ateş sunağına yedirmişti. Bunların hepsi tek bir yıldız sayesinde olmuştu. Yine öyle olacak.”

Rahip başını eğdi. Mabedin mutfağından bir koku süzülüp burnuna çalındı. Eti bekletip rezil etmektense Keldanileri yemeğe davet etmek daha iyiydi. Yıldızlar ne söylerse söylesin, iyi yemek iyi yemektir.

İhtiyar Keldani gölgelere bakarak “Bizim şimdi durduğumuz yerde leopar, yavrusunu büyütecek,” dedi.

Rahip terbiyeli bir tavır takınarak duraksadı. Saraydan ses yoktu. Şansları yaver giderse feryatları duymadan önce bir şeyler yiyebilirlerdi.

Nebukadnezar'ın sarayının duvarları bir metreden kalındı ve serinlik versin diye mavi mineli çinilerle kaplanmıştı ama yaz ortasının sıcaklığı her şeye sızıyordu. Eumenes'in bileğinden akan ter, papirüsündeki mürekkebi dağıtıyordu. Balmumu temiz çektiği tabletin üstünde nemli nemli ışıldıyordu; yüzey kıvamını yitirmesin diye diğer taslaklarla birlikte tableti kâtibinin bıraktığı soğuk su banyosuna tekrar daldırdı. Buranın kâtipleri ıslak kil kullanıyorlardı ama ıslak kil düzeltme yapmaya fırsat bulamadan kuruyordu. Üçüncü defa kapıya gidip asma yelpazenin kordonunu çekecek bir köle arandı. Zor duyulan boğuk sesler –usul adımlar; suçlu, hayranlık içinde veya yaşlı alçak sesle konuşmalar– onu bir kez daha çekilmiş kapı perdesinin ardındaki sıkıcı görevine döndürdü. Ellerini çırpması, seslenmesi, yüksek sesle emir vermesi... Bunların hepsi tahayyül dahi edilemez şeylerdi.

Geveze bir adam olan kâtibini aramıyordu; sessiz sakin bir köle ve asma yelpazenin yapacağı esinti ona yeterdi. Yazma tahatasına tutturulmuş yarım parşömene baktı. Çok gizli olmayan bir mektubu kendi elyazısıyla kaleme almalı yirmi sene oluyordu; şimdi bir mucize olmadığı sürece asla yerine ulaşamayacak bir mektubu neden yazıyordu ki? Pek çok mucize gerçekleşmişti gerçekleşmesine ama şimdi bir mucizenin olacağı yoktu elbette. Kendisini oyalayacak bir şeydi bu onun için, bilinmez gerçeği kapının dışında bırakacak bir şey. Tekrar oturup tableti yeniden eline aldı, hizaladı, elini kâtibin bıraktığı havluya kuruladı ve kalemını aldı.

Ve Nearkhos'un komutasındaki gemiler; Perdikkas, Babil'den yeni orduyu getirirken benim onları teftiş edeceğim nehir ağzında toplanacaklar. Gerekli tanrılara kurbanlar verilecek. Ardından, kara kuvvetlerinin komutasını devralacak ve batıya yürüyüşü başlatacağım. İlk aşama...

Beş yaşındayken, henüz yazma öğretilmemişken kralın işlerini gördüğü odada gelmişti yanıma. “Nedir o, Eumenes?” “Mektup.” “Büyük yazdığın o ilk kelime nedir?” “Babanın adı. PHİLİPPOS, Makedonların kralı. İşim var şimdi, koş git oyna sen.” “Benim adımlı da yaz. Yaz ne olur, canım Eumenes, lütfen.” Çöpe gidecek bir mesajın arkasına yazıp vermiştim adını. Ertesi gün adını nasıl yazacağını öğrenmiş ve Trakyalı Kersobleptes’e gönderilecek bir resmi mektup için hazırlanan balmumunun her yerine kazımıştı. Cetvelimi avucunun içine yemişti.

Eumenes kocaman kapıyı sıcak yüzünden açık bırakmıştı. Diğer bütün sesler gibi yarı boğuk duyulan sert ve hızlı adımlar kapıya yaklaştı. Ptolemaios perdeyi yana sıyırıp çekti, önüne geçti. Savaşın yıpratmış sert hatlı yüzü yorgunluktan kırış kırış olmuştu, çarpışma olmasa da bütün gece uyumamıştı. Kırk üç yaşındaydı ama daha yaşlı gösteriyordu. Eumenes hiç konuşmadan bekledi.

“Yüzüğünü Perdikka’s’a verdi,” dedi Ptolemaios.

Bir sessizlik oldu. Eumenes’in tetikteki Yunan yüzü –okuyup yazmaktan başka bir şey bilmeyen birinin yüzü değildi bu, savaşmaktan payına düşeni almıştı o da– ifadesiz Makedon’un yüzünde bir şeyler arandı. “Niçin? Vekil olarak mı? Yoksa kral naibi olarak mı?”

“Konuşamadığı için,” dedi Ptolemaios kupkuru bir sesle, “hiçbir zaman bilemeyeceğiz.”

“Ölümü kabullendiğine göre,” diye akıl yürüttü Eumenes, “ikincisi olduğunu varsayabiliriz. Peki, ya yanılıyorsak?”

“Artık bir önemi yok. Ne görüyor ne duyuyor. Ölüm uyku-sunda.”

“O kadar emin olma. Öldü zannedilip sonradan her şeyi işittiğini söyleyen adamlar olduğunu duymuştum.”

Ptolemaios sabrının taşığını belli edecek bir hareketi son anda bastırdı. Şu dilbaz Yunanlar yok mu... Yoksa korktuğu bir şey mi vardı bu adamın? “Sen ve ben, onu doğduğundan beri tanıdığımız için geldim. Orada olmak istemez misin?”

“Makedonlar orada olmamı isterler mi ki?” Eumenes’in dudakları eskilerden kalma bir yakıcılıkla bir anlığına büzüştü.

“Aman, yapma canım. Herkes sana güveniyor. Yakında ihtiyacımız olacak sana.”

Nazır yavaşça masasını düzeltmeye koyuldu. Kalemni silerken “En iyi olana. *Hoti to kratisto*,”¹ dedi.

Ölüm döşeğindeki kilerin kehanette bulunabileceğini söylerler, diye düşündü Eumenes. Ürperdi.

“Ya da,” dedi Ptolemaios, “Perdikkas bize öyle söyledi. İskender’in üzerine eğilmişti. Başka kimse bir şey duyamıyordu.”

Eumenes kalemi bırakıp keskin bir bakış attı. “Ya da Krateros, dedi. Fısıldadı diyorsun, nefesi yetmemiştir.” Birbirlerine baktılar. İskender’in bütün askerlerinin en yüksek rütbelisi Krateros, kral naipliğini Antipatros’tan almak üzere Makedonya’ya yürüyordu. “Eğer o da odada olsaydı...”

Ptolemaios omuzlarını silkti. “Kim bilir?” Hephaistion da odada olsaydı, diye düşündü kendi kendine. Ama o hayatta olsaydı bunların hiçbiri yaşanmazdı. Sonunu getiren o çılgınca şeylerin hiçbirini yapmazdı İskender. Yazın ortasında Babil’e gelmek, nehrin aşağısındaki pis bataklıklarda kürek çekmek... Ama Eumenes’le Hephaistion hakkında konuşulmazdı. “Bu kapı fil kadar ağır. Kapatayım mı?”

Eşikte duraksayan Eumenes “Roksana ve çocuktan hiç haber yok mu?” dedi.

“Daha dört ayı var. Ya kız olursa?”

Boylu boslu, kalın kemikli Makedon ve ince uzun Yunan, gölgeler içindeki koridora geçtiler. Genç bir Makedon subay yalpalaya yalpalaya onlara doğru geldi, az kalsın Ptolemaios’a çarpacaktı, kekeleyerek özür diledi. “Değişiklik var mı?” dedi Ptolemaios.

“Hayır, efendim, yok galiba.” Bastıra bastıra yutkundü, ağladığını gördüler.

1 Büyük İskender’in, ölmeden önce söylediğine inanılan Yunanca sözü. “En güçlüye” anlamına gelir. –yhn

Subay gidince Ptolemaios “Çocuk inanıyor. Ben henüz inanamıyorum,” dedi.

“Evet, gidelim.”

“Bekle.” Ptolemaios, Eumenes’i kolundan tutup odaya geri soktu ve menteşeleri gıcırdayan kocaman abanoz kapıya sürükledi. “Bunu sana vaktimiz varken söylemek en iyisi. Gerçi önceden haberin olsaydı daha iyiydi ama...”

“Evet, evet?” dedi Eumenes sabırsızlıkla. Ölümünden kısa süre önce Hephaestion’la tartışmış, İskender o zamandan beri ona hiç iyi davranmamıştı.

“Stateira da hamile,” dedi Ptolemaios.

Gitmek için kıpırdanıp durmakta olan Eumenes birden taş kesildi. “Darius’un kızını mı diyorsun?”

“Başka kim olacak? O da İskender’in karısı.”

“Ama bu her şeyi değiştirir. Ne zaman...?”

“Hatırlamıyor musun? Yok, tabii, Babil’deydin sen. Hephaestion öldükten sonra kendine geldiğinde,” (insan bu isimden sonsuza dek kaçınamıyordu) “Kossaealılarla savaşmaya gitmişti. Benim marifetimdi bu; Kossaealıların geçiş haracı talep ettiklerini söyleyip İskender’i kızdırmıştım. Bir şeylerle meşgul olması gerekiyordu. Ona iyi geldi. Kossaealıların işini bitirdikten sonra buraya geliyordu. Sisygambis’i ziyaret etmek için Susa’da bir haftalığına durdu.”

“O ihtiyar cadı yok mu,” dedi Eumenes acı acı. O olmasaydı, diye düşündü, kralın dostlarının başında Pers eşler derdi olmazdı. Susa’daki toplu düğün insanüstü bir muhteşemlik draması gibi geçip gitmiş, sürdüğü kremler midesini bulandıran ve “Selam olsun, efendim”den başka Yunanca bilmeyen soylu bir Pers kadınlık kokulu bir otağın içinde kendisini baş başa bulmuştu sonra.

“Muazzam bir hanımefendi,” dedi Ptolemaios. “Kendi annesinin onun gibi olmaması çok yazık. O olsaydı Makedonya’dan ayrılmadan önce İskender’i evlendirir, mutlaka bir oğlu olmasını sağlardı. Şimdi on dört yaşında veliahtı olabilirdi İskender’in. Sisygambis daha çocukken evlilikten soğutmazdı onu. Baktrialıyla

tanışana kadar bir kadın için hazır olmayışı kimin suçuydu?” Makedonların çoğu Roksanadan kendi aralarında böyle bahsederdi.

“Olan oldu. Ama Stateira... Perdikkas’ın haberi var mı?”

“Bu yüzden veliahtının kim olacağını söylemesini ondan istedi ya.”

“Ama o yine de söylemedi, öyle mi?”

“En iyi olan, dedi. Erişkinliğe ulaştıklarında aralarında seçim yapmayı biz Makedonlara bıraktı. Evet, ömrünün son demlerinde bile sapına kadar Makedondu o.”

“Erkek olurlarsa,” diye hatırlattı Eumenes.

Kendisini düşüncelere kaptırmış olan Ptolemaios “Ve eğer erişkinliğe ulaşabilirlerse,” dedi.

Eumenes bir şey söylemedi. Duvarları mavi çinilerle kaplı loş koridordan geçip ölüm odasına yöneldiler.

Nebukadnezar’ın bir zamanlar her şeyiyle Asurlu olan odası, Kyros’tan itibaren birbirini takip eden krallar tarafından Persleştirilmişti. Kambyses odanın duvarlarına fethettiği Mısır’dan getirdiği zafer nişaneleri asmış, Büyük Darius sütunlarını altın ve malakitle kaplatmış, Kserkses ise bir köşeye Athena’nın Parthenon’dan yağmalanan çüppesini boylu boyunca tutturmuştu. Artakserkses’lerin ikincisi, şimdi İskender’in ölmekte olduğu muazzam yatağı yapmaları için Persepolis’ten zanaatkârlar getirtmişti.

Yatağın üstünde yükseldiği platform, altın püsküller işlenmiş kan kırmızısı örtülerle kaplanmıştı. Yatak üç metreye iki metreydi; boyu iki metreden uzun olan III. Darius, zamanında burada rahat rahat yatabilmişti. Yüksek sayvanını, gümüş kanatlı ve mücevher gözlü altından dört ateş *daimon*² tutuyordu. Biraz daha rahat nefes alsın diye yastık yığınlarının üstüne yerleştirilmiş ve

2 Doğaüstü, yarı ilahi, tanrılarla insanlar arasında bir tür aracılık ve habercilik işlevi gören, iyi veya kötü tabiatlı olabilen varlıklar. Bazı yorumcular ise *daimon*’un bir tanrının eylemlerine, bu tanrının insan hayatındaki doğaüstü müdahalelerine ve fanilerin kaderini belirleme gücüne işaret ettiğini öne sürmüşlerdir. -yhn

bütün bu ihtişamın içinde ufacık gözüken ve ölmekte olan adam çıplak yatıyordu. Debelenip üstünden atmayı bırakınca ince keten çarşafı vücudunun yarısına sermişlerdi. Terden ıslanan çarşaf sanki yontulmuş gibi üzerine yapışmıştı. Aldığı sıg nefesler tekdüze bir döngüde gitgide daha yüksek duyuluyor, sonra kesiliyordu. Tıklım tıklım odada başka tek bir soluğun dahi alınmadığı bir aranın ardından nefesler, aynı kreşendoda yavaş yavaş tekrar başlıyordu.

Yakın zamana kadar odada başka hiçbir ses yoktu. İskender artık sese veya temasa tepki vermeyi kestiğinden, yeri tespit edilemeyecek kadar ihtiyatlı ve boğuk bir usul usul mırıldanma baş göstermişti; ölümün güçlü ritmine eşlik eden bir yinelenen bas.

Yatağın başındaki Perdikkas koyu güreş kaşlarını Ptolemaios'a doğru kaldırdı; Makedonlarla aynı vücut yapısına sahip ama onların ten rengini taşımayan, kendisinde nicedir alışkanlık hâline gelmiş otoritenin iyice perçinlendiği bir ifadesi olan uzun boylu bir adamdı. Başıyla sessizce yaptığı hareket "Henüz değişen bir şey yok," diyordu.

Yatağın karşısındaki tavus tüyünden yelpazenin hareketi, Ptolemaios'un gözüne takıldı. Pers oğlan anlaşılan günlerdir hiç uyumadan yaptığı gibi yine platforma oturmuştu. Ptolemaios onun artık yirmi üç yaşında olması gerektiğini düşünüyordu ama hadımların yaşını kestirmek kolay değildi. Darius cinayetine karışan bir general, on altı yaşındayken onu kendisini temize çıkaracak delil olarak İskender'e getirmişti. Kralın gözdesi olduğu ve saraya ilişkin içeriden bilgi aldığından bunu gayet iyi becerecek konumdaydı. Vakanüvislere bildiklerini anlatmış, o zamandan beri de İskender'in yanından hiç ayrılmamıştı. Arka arkaya iki kralın aklını başından alan o meşhur güzellikten bugün pek eser kalmamıştı. Yastıkların üstündeki ateşten bitap düşmüş yüzden daha da harap hâldeki yüzündeki büyük kara gözleri iyice içeri göçmüştü. Bir hizmetli gibi giyinmişti; göze batacak olursa odadan gönderileceğini mi düşünüyordu? Aklından neler geçiyor acaba, diye merak etti Ptolemaios. Tam da bu yatakta Darius'la yatmış olmalıydı.